

Jiří Šubla

Jan IV. z Dražic

biskup pražský

VÍTEZOVÉ

JIRÍ SAHULA

JAN IV. Z DRAŽIC

BISKUP PRAŽSKÝ

921513

1939 - VÍTĚZOVÉ, OLOMOUC

VZDĚLÁNÍ JANA Z DRAŽIC. - JEHO POVÝŠENÍ.

Přítomné pojednání není životopisem, jest úvahou o hlavních rysech životního díla velikého biskupa, který se stal úspěšnými akcemi proslulým spolutvůrcem českých dějin. Poznáváme v něm velice zasloužilého předchůdce a učitele dvou jiných našich velikánův: Otce vlasti Karla IV. a arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Památka Jana IV. z Dražic, který si získal zvučné jméno i v cizině, je pro naši vlast nehynoucí.

Tento dvacátý sedmý biskup pražský se narodil kolem r. 1250. Pocházel z váženého rodu šlechtického, ale málo zámožného. Řada členů tohoto rodu oddala se službě církevní; někteří z nich se stali významnými hodnostáři a zasloužili se o rozvoj české osvěty. Biskup pražský Jan III. (1258—1278) byl strýcem našeho Jana. (ChJD, 4, 5.)

Pochopitelně, že v Janovi již za jeho útlého mládí byla pěstěna úcta a láska jak k řádům církevním, tak také k papežské stoli. Postaráno také o dostatečné vzdělání jinochovo, k němuž bylo dosti příležitostí v samé vlasti.

Tehdy se stát o vzdělání mládeže nestaral. Celé bříme školství spočívalo na bedrech Církve. Píše Winter: „Výchovu mládeže od prvních dob vzdělanosti křesťanské všude mívala v rukou svých církev; dříve než stát pomyslil na to, církev měla školy, zřizovala je nejprve při klášterích. Vzdělání podávaly od VIII. stol. také školy kapitulní a školy při katedrálních chrá-

mech." Benediktini uvedeni k nám sv. Vojtěchem r. 993 a jejich škola kvetla v Břevnově utěšeně, takže ještě ve XIV. stol. byla velice vážena. Po nich přišli k nám jiní řeholníci, jichž školy klášterní zdatně působily. R. 973 založeno biskupství v Praze. Takové založení znamenalo zároveň vznik zvláštní, vynikající školy zvláště k řádné výchově kněžského dorostu. Ve XII. stol. se připomíná kapitulní škola na Vyšehradě.

Před polovicí XIII. století školy se množily spolu se vzrůstem měst. Ačkoli dozor nad nimi měli dále kněží, městské školy, vychovávající zpěváky pro chrámy, přecházely pod městský patronát. (WŽU, 3-5.)

Biskupská škola pražská, jež vzrostla ve „studium particulare“, podržela ovšem nad všemi ostatními vrch. Tamějším žákům podávány již části vědy universitní. Dí Winter: „Rozdíl mezi universitou a školou kathedrálnou či biskupskou prvotně nebyl co do předmětů vědeckých tak valný, neboť na škole biskupské učeno leč kterému předmětu stejným rozsahem i způsobem jako na universitní; podstatný rozdíl mezi oběma školami byl právní.“ (WDV, 1.)

Pražské „studium particulare“ u sv. Víta vysloužilo si slavnou pověst. Svědčí Tomek: „Za panování Otakara II. došlo nového lesku, před tím nebývalého, takže i z německých jeho (Otakara II.) zemí, Rakous a Štýrska, též z Bavor přijížděli žáci do Prahy na učení.“ Učiteli se tam stávali osvícení mistři, kteří si osvojili vzdělání na universitách za hranicemi. Tak na př. kolem r. 1271 učili tam mistr Očko gramaticy a mistr Bohumil logice. Kapitulní scholastikus Řehoř Zajíc z Valdeka, rovněž mistr, potomní biskup, konal čtení o knihách Aristotelových o přirozených věcech. Za bouřlivé doby válečné utrpělo toto částečné studium těžké rány, ale za Václava II. se vzpamatovalo. Tehdy byl správ-

cem školy mistr Matěj, kanovník kostela sv. Jiří. (TDP I, 453—4.)

Tudíž Jan z Dražic mohl si osvojit značné vzdělání v samé vlasti. Připomínáme, že již v VIII. století mnoho mladých Čechů spěchalo za hranice, aby nabyli hodnosti mistrovské na různých universitách. (Srv. TDP I, 455.)

Nevíme, zdaž Jan se vzdělával dle příkladu jiných šlechtických synků na některé vysoké škole zahraniční. Ale jisto je, že jeho vědomosti byly vynikající. Právnícké vzdělání jeho potvrzuje ta okolnost, že po roce 1278 byl „rogatariem“, zhotovujícím důležité listiny. (ChJD, 8.)

Maje svého strýce biskupem, vyšinul se Jan záhy. Stal se v mladém věku kanovníkem pražským a vyšehradským; r. 1274 dána mu žatecká fara. Když byl jmenován r. 1301 biskupem, byl skoro padesátník. (ChJD, 7—8.)

Volbu vykonala pražská kapitula řádně podle příkazů kanonických. Přece však při tom měla zvláštní zření k přání královu. Tehdy to nebylo na škodu, jelikož zbožný a spravedlivý Václav II. nebyl by věnoval přízeň kandidátu neschopnému, nebo jinak nevhodnému.

Zvolenému dostalo se velikých poct od velmožů, kněžstva a zvláště od samého krále. Panovník daroval Janovi drahocenný prsten se smaragdem. Účastnil se osobně všech slavností, spojených s novým obsazením stolce sv. Vojtěcha. Po volbě následovala investitura, načež došlo k svěcení v chrámu sv. Víta. Král podal Janovi své žezlo a zlatem zdobené jablko, uděluje mu tak moc knížecí.

Po skončení obřadů v kostele jel biskup ke dvoru biskupskému na koni, jsa oděn v roucha arcipastýřská a maje na hlavě infuli. Král jel vedle něho, provázen jsa mnohými pány a rytíři. Před branou Václav II. vzal koně biskupova za uzdu a provedl jej do dvora, pronášeje církevní modlitbu za vysvěceného hodnostáře. Pak

štedrostí samého Václava vystrojena pro mnoho notabilit velická hostina. Postaráno tehdy i o nasycení chudých věřících, kteří brali účast na slavnosti. (FRB IV, 366—7.)

JAN IV. JAKO VELMOŽ

A POLITIK.

Současník Jana IV. František Pražský praví o tomto biskupovi: „Byl svědomitým dobrodin-
cem, těšitelem a otcem kněžstva, lidu milosti-
vým a prozřetelným pastýřem a národa českého
věrným horlivcem a neúnavným bojovníkem.”
(FRB IV, 436.) Jan osvědčoval vřelou lásku
k Bohu i bližnímu. Vdovám a sirotkům byl ot-
cem. Lačné krmil, nahé odíval, almužny chudé-
mu nikdy neodepřel. (FRB IV, 386. ChJD, 9.)

Biskup v tehdejší době byl netoliko arcipas-
týřem, nýbrž byl zároveň pokládán za prvního
velmože po králi v českém státě. To úplně sou-
hlasilo s veřejným míněním. Kdo pozorně pro-
studoval vývoj společenského postavení bisku-
pů středověkých, nepodiví se, že tehdejší diecé-
se chtěly viděti ve svých biskupech netoliko pa-
stýře, ale i muže rytířské mysli. Sama ústřední
vláda světská spoléhala na biskupy jako věrné
a snaživé politicko-vojenské spojence. Panovníci
biskupy obdarovávali velikými statky právě pro-
to, aby stolce arcipastýřské representovaly moc-
nou fysickou oporu trůnu a stát. pořádku. Kdy-
koli v Čechách odstředivé snahy panovačných
šlechticů hrozily rozbíjetí politickou jednotu stá-
tu, král spoléhál na včasné a vydatné přispění
svých biskupů jako na záštitu zcela spolehlivou.

Ale i v zájmu vlastní moci duchovní a zacho-
vání církevního jmění byli tehdy biskupové nu-
ceni k energickým zákrokům. Vždyť leckdy jen
statečná branná moc vlastní pojišťovala bezpeč-

nost biskupských statku a lidu na nich usedlého proti loupeživým choutkám bujné šlechty a jiných škůdců.

Církevní jmění u nás bylo na přelomu XIII. a XIV. stol. veliké, ale duchovenstvo klášterní i světské za rušných událostí veřejných upadávalo do značné tísně hmotné, jestliže ochabla síla výkonné ústřední moci ve státě. Ozbrojení kořistníci málo dbali kteréhokoli práva.

Diecéšní synoda r. 1267 tepala laický hlad po půdě církevní slovy, že prý mnohým pánům „krádež zboží církevního jest pouhou chytrostí, oloupení a násilí proti kněžím poctivou udatností“. Jestliže táhli šlechtici se svými družinami do boje, olupovali vesnice lidu příslušného pod vrchnost kněžskou. I v míru obtěžovali aristokraté kláštery požadováním nákladného pohostinství, ubírali klášterní pastvy pro své hřebčince a vydírali i jiné ústupky. Soudy provinciální, k nimž se duchovenstvo utíkalo po spáchání velikých pychů panských, málokdy se utiskovaných opravdově zastaly; naopak mocní úředníci krajští sami utiskovali poddané duchovních, vydírajíce z nich pokuty a obtěžujíce je nadměrnými robotami.

„Vskutku v drsném ovzduší“, dodává Šusta, „jen silná ruka, zbraní vládnoucí, mohla ochrániti včas před škodou, a postavení duchovenstva v ohledu tom bylo velmi svízelné.“ Jestliže duchovní zakládali nové vesnice, opatřovali si ozbrojené mužstvo k ochraně. Na statcích biskupství olomouckého zavedl biskup Bruno zřízení manské, přivolávaje z daleka osvědčené bojovníky. Usiloval, aby se biskupství opíralo o brannou výzvu rytířských lenníků. Předchůdce Jana IV. z Dražic Tobiáš (1278—1296) vedl za žalostného bezvládní válku, maje kolem sebe četné klienty, poněvadž jeho lidé byli krutě olupováni od mocných nepřátel. Opati kláštera Tepelského a Plasského dávali zemanům kusy pů-

dy v léno s tou podmínkou, aby sloužili mni-
chům vojensky. (ŠDD I, 181—3. OSN XXV,
496.)

Přečasté násilnosti vnucovaly u nás hierarchii
starost o fysickou obranu práva — zvláště
v době bezvládi, anebo povážlivého oslabení
moci panovnické. Nepodivíme se, že Jan IV.,
který vynikal neobyčejnou rázností, vystupoval
bez rozpaků i jako rytíř, jako kavalír, který do-
vedl svým rozkazům dodati důraz a zjednati
jim platnost. V cizině vystupoval rád v lesku
knížecím, aby zvýšil respekt jiných národů ke
jménu českému. Tehdy taková representace v o-
cích veřejnosti mnoho platila. Ostatně za delší
nepřítomnosti panovníků stávali se biskupové
dočasnými vladaři států. Nelze se tudíž diviti,
že mužové, považovaní i prostým lidem za vy-
nikající diplomaty a politické notability, ukazo-
vali se na veřejnosti přiměřeně svému veřejnému
postavení.

Dlouhá vláda Jana IV. na stolci sv. Vojtěcha
spadala většinou do let bouřlivých, svízelných,
vlasti naší nebezpečných. Jestliže v tom čase
chtěl arcipastýř plně rozvinouti činnost, jaká by-
la jeho povinností církevní, musil často předem
s velikou energií spolupracovati k utišení zhoub-
ných svárů politických a k obraně dobrých řá-
dů občanských.

Roku 1304 propukla válka krále Albrechta
s Václavem II. Skončena sice pro naši vlast šfa-
stně, ale již r. 1305 náš král zemřel. V srpnu r.
1306 byl zavražděn mladistvý král Václav III.,
načež ohrožoval Moravu vládce slovenský Ma-
touš Čák Trenčanský.

Tři dynastie rychle za sebou se pokusily u-
chvátiti uprázdněný český trůn. Vznikly zmatky
a občanské války. Tuhý byl zápas Jindřicha Ko-
rutanského (manžela sestry Václava III. Anny)
s Habsburkem Rudolfem. R. 1307, po smrti Ru-
dolfově po zuřivých sporech zvolen a koruno-

ván Jindřich, ale syn Albrechtův Bedřich se domáhal trůnu brannou rukou. Když r. 1308 zavražděn otec Bedřichův Albrecht od vlastního synovce Jana Švábského, nabyl Jindřich vrchu; tento panovník však byl neschopný a oddával se víc rozmařilosti než těžkým starostem vládním. Přišel o všechnu vážnost. Když se Čechové ohlíželi po jiném panovníkovi, Korutanec se mstil na cisterciáckých klášterech a povolal si z ciziny na svou obranu rytířské sbory. Z toho povstaly nové boje.

Tentokráte za vůdcovství osvěcených opatů čeští velmoži šli za šťastnou hvězdou. Po Albrechtovi se stal králem německým a římským hrabě Jindřich Lucemburský (1308—1313), který byl zároveň manem německé říše i krále francouzského. Byl to muž velice bystrý, energický, měl plány velkorysé, jež usiloval uskutečniti houževnatou pílí. Tíhl více ke kultuře francouzské než německé. Kotvil jádrem své bytosti ve francouzském ovzduší. Jeho vřelým přáním bylo, aby se vzkřísilo císařství římské v zájmu blaha všeho křesťanstva k novému lesku.

K tomuto muži obrátily toužebně své zraky české notability. Jindřich měl 14letého synka Jana. Dcera Václava II., 17letá Eliška nebyla ještě provdána. Skupina velice vlivných pánů, prelátů a měšťanů uznala za dobré, aby na trůn královský byl povolán Jan a utvrdil svou hodnost sňatkem s Eliškou.

Vypravilo se tedy české poselstvo r. 1310 do Frankfurtu, kdež se konal slavný říšský sněm. Jindřich VII. uvítal naše posly velice čestně, ale žádost jejich uvedla jej do značných rozpaků. V tom čase český stát — tolik nepokojný a rozervaný — nebyl pro Lucemburky žádoucí. Sám slyšel mnoho o řádění některých zpupných velmožů českých. Zdálo se mu přímo nebezpečným, vydati jediného synka do bouřlivého ovzduší českého právě v čase, kdy se pečlivě při-

pravoval na tažení do Itálie. Nabízel Čechům na místě mladičkého Jana svého statného, třicetiletého bratra Walrama. Ale poslové — s opaty německého původu v čele, sedleckým, plaským a Konrádem zbraslavským — naléhali neústupně, aby Čechům Jindřich daroval Jana. Král zůstával vůči výkladům poselstva dlouho „tvrdším démantu“. Zajímavé, že hlavními řečníky našeho poselstva byli zmínění tři němečtí opati a že se horlivě zastávali českého národa proti povážlivým výtkám.

Houževnaté jednání konečně Jindřicha obměkčilo. Král však si vyžádal, aby Eliška Přemyslovna sama co nejdříve přijela do Němec a uzavřela zde sňatek na dvoře královském. (ŠDD II, 78—81.)

Ale strana korutanská za pomoci cizích žoldněřů začala úsilně válčiti se stranou lucemburskou, nabývala vrchu a krutě sužovala kláštery Lucemburskému domu oddané. Tyto události i jiné okolnosti působily na krále Jindřicha tak trapně, že znova váhal vydati svého synka Čechům. Eliška rychle spěchala se svou družinou ke králi. Dne 25. srpna představila se nedaleko Špýru svému budoucímu tchánovi i mladičkému ženichovi a byla uvítána velice důstojně.

Ale ještě v polední chvíli někteří rádcové Jindřicha přemlouvali, aby synka Jana Elišce nedával. Opatům Konrádovi a sedleckému Heidenreichovi nastala tedy znova velmi tuhá práce. Hájili ohnivě českého národa a sevřeli Jindřicha mocně poukazem na jeho rytířský slib a závazné listiny. Těžkými obavami stísněný král konečně se poddal s povzdechem: „Co jsem psal, napsal jsem, a lépe jest mi ztratiti syna, než abych zrušil dané slovo a ztratil víru.“ (ŠDD II, 94—6. RČD.) Uděleny tedy Janovi slavnostně na náměstí ve Špýru Čechy v léno, Jan oddán s Eliškou a následovaly velice okázalé svaatební slavnosti. (SDD II, 94—6. RČD.)

Význam těchto aktů byl dalekosáhlý jak pro stát český, tak pro rod Lucemburský. Hvězda bystrého Jindřicha zhasla záhy — zemřel tento panovník r. 1313 v Itálii. Základnou lucemburské slávy a moci tedy se nestalo Lucembursko, ani Německo, ani Itálie, nýbrž Čechy.

Vidíme z průběhu jednání, že Češi neučinili svou nabídkou domu Lucemburskému žádnou milost. Naopak, sám Jindřich vysláním svého synka do bouřlivého prostředí českého ustrnul se nad zemí velice rozháranou. V tom čase čeští velmoži lépe voliti nemohli. Naše vlast se musila opřít o západní spojence, měla-li vybřednouti z vleklých a zhoubných zmatků. Tři opatové nečeského původu svou agilností a houževnatým naléháním osvědčili, že milují prospěch české země více než řada zříštných českých šlechticů, lovcích pro sebe ve vodách kalných. Vznikala vábná naděje, že Lucemburský rod sblíží znamenitě českou zemi s vyspělou Francií.

Ovšem záleželo mnoho na tom, jak pochopí čeští magnáti význam nové dynastie a jakým směrem se bude bráti jejich spolupráce s mladistvým králem. Příjezd synka Jindřichova do Čech nebyl radostný, naopak číhala tu na něho povážlivá nebezpečí. Jan si musil skutečnou vládu ve státě českém teprve vybojovati — proti Korutanci a jiným dosti mocným protivníkům. K tomu bylo potřebí značné srdnatosti.

Za tak divých virů, za prudkých svárů strany rakouské a protirakouské a za následujícího zápasu mezi stranou korutanskou a lucemburskou bylo pro biskupa Jana velmi obtížné rozhodnutí, ke kterému táboru se přičleniti. Šlo tu netoliko o dobro vlasti, nýbrž i církve. Hrozilo nebezpečí, že budou pustošeny duchovenské statky ozbrojenou mocí toho kandidáta, od kterého se odvrátí církevní hodnostáři.

Když byl zvolen Rudolf, strana pana Viléma Zajíce, k níž se hlásil biskup a vlastně většina no-

tabilit v zemi, setrvala v odporu. I později byl poměr Janův k Rudolfovi napiatý. Vždyť vojska Habsburků natropila na biskupských statcích velikých škod a docela odcizila posvátné předměty z chrámu sv. Víta. Po brzké smrti Rudolfově dal se biskup získati k straně Jindřicha Korutanského, ale dal si svůj příklon zaplatit, aby poněkud sanoval zpustošené své statky. (ChJD, 35—6.)

Biskupa soužily nové rozpaky, když seznáno zřetelně, že rozmařilý slaboch korutanský se naprosto neosvědčil! Jan IV. choval k Lucemburkům sympatie, ale mrzelo ho, že nejvíce pro ně pracují řeholníci němečtí, proti nimž cítil antipatii i při takových příležitostech, jež svědčily, že jejich akce jsou chvalitebné. Tudíž tehdy biskup a jiní církevní hodnostáři u nás zachovali se s počátku ve věci lucemburské poněkud zdrženlivě. (ŠDD II, 77.) Zdálo se smlouvání s Jindřichem VII. čímsi dobrodružným, příliš romantickým i vlastencům jiným.

Když však pusté řádění cizí soldatesky stupňovalo rozčilení, biskup Jan připojil se k straně lucemburské. Vždyť s Lucemburky stejně sympatisoval a nechtěl opustiti Elišku Přemyslovnu, která rozhodně se vzpírala poručnictví Korutancově. Biskup daroval Elišce na její prosbu bělouše s dobrým postrojem a „dvě číše stříbrné, vysoké a veliké, zlatem vkusně ozdobené“. (FRB IV, 373.)

ZNAMENITÁ BRANNÁ MOC BISKUPOVA. - VĚRNOST JANA IV. K ÚSTŘEDNÍ VLADĚ.

Spojení biskupovo se stranou lucemburskou znamenalo velmi mnoho, protože Jan IV. své branné síle věnoval velikou péči. Posádky vojenské byly slušné na všech biskupských hradech a v pevných městech. I na jiných četných místech byly umístěny vojenské čety. Chaloupecký dokládá: „Tito vojáci či rytíři poutáni byli s biskupstvím svazkem manským. Byli mezi nimi i šlechtici. Soudě dle doby pozdější (konec stol. XIV.), konali službu vojenskou v odění na koni, a dle výzbroje a tedy i významu lze mezi nimi rozeznati některé kategorie... Biskup opatroval jim oděv, zbroj a při vojenských výpravách píci pro koně. Za služby své měli v doživotním užívání některé statky — nápravy.”

Týž historik vysvětluje a schvaluje: „Jak toho bylo všeho třeba, dosvědčují události z doby Tobiáše z Bechyně (biskupa), kdy jeho političtí nepřátelé zpusťovali téměř celou doménu (panství) biskupskou, i poměry za Jana z Dražic samého. Ani nejpřísnější tresty církevní nedovedly zabrániti, aby statky biskupské nebyly pustošeny a olupovány vpády šlechticů. V době rozvratu moci veřejné bylo nutno spoléhati též hlavně na vlastní pěst. Jakmile biskup s částí branného lidu svého vzdálil se ze země, ihned bylo toho využito k okupaci statků biskupských. Ba, biskup nebyl ani ve svém dvoře v Praze bezpečen. Tuším v letech 1334—38 přepadli lupiči

v noci dvůr biskupský, vytáhli dveře a závory, domácí lidi a strážé násilně svázali, a řadu věcí církevních, jakož i peníze pro bezpečnost tam uložené ukradli." (ChJD, 26—7.)

Jelikož biskup Jan po stránce vojenské byl připraven pro dny nepokojné a kritické tak skvěle, jako málokterý laický velmož, čekalo se dychtivě, jak branné moci své užije ve dnech nejbliže příštích.

Chtěl-li mladistvý Lucemburk vstoupit na českou půdu v lesku skutečného panovníka a svou hodnost opravdově si pojistiti, musil podniknouti vojenské tažení k zastrašení protivníků. Sehnal k své posile za hranicemi několik tisíc ozbrojencův a na sklonku října r. 1310 vstoupil v Loketsku na českou půdu — skoro v téže chvíli, kdy jeho otec přešel s jiným vojskem Alpy, sestupoval do italské roviny. Na cestě k Budyňi severočeští šlechtici rozmnožovali počet Lucemburkových čet. Z Budyňe do blízké Roudnice mladistvý král vyslal posly s žádostí o uznání a pomoc. Záleželo mnoho na rozhodnutí biskupově již proto, že Jan z Dražic měl v moci důležitý přechod labský. Žádosti vyhověno. Biskup přirazil k vojsku Lucemburkovu s družinou dosti silnou. Armáda dospěla 19. listopadu ke Kutné Hoře. Ale pokus o Horu i blízký Kolín skončil s nezdarem. Vojsko se tedy hnulo ku Praze proti moci míšeňsko-korutanské. Dne 3. prosince bylo Prahy dobyto; družina biskupova se v zápase vyznamenala skvěle; rozbitou branou blíže kostela sv. Františka první vjela do Prahy. Jindřich Korutanský po delším jednání opouštěl neslavně 9. prosince naši vlast. (ŠDD, 113—24. TDP I, 486—8. FRB IV, 377.)

Byla-li opanována od Lucemburka Praha, pak bylo lze snadno zastrašiti ostatní protivníky. I Kutná Hora se vzdala ke konci r. 1310. (OSN XV, 422.)

Slavná korunovace v chrámu sv. Víta konána

7. února 1311. Proslulý arcibiskup mohučský, Petr z Aspeltu, který svým politickým důmyslem mnoho přispěl i k blahu naší vlasti, vložil korunu na hlavu králi i Elišce. Biskup Jan z Dražic při slavnostních obřadech asistoval. (FRB IV, 378. TDP I, 491.)

Trpké, břitké zkušenosti vedly biskupa k pevnému přesvědčení, že je co nejvíce třeba posilovati vládu královskou, ústřední moc české politiky, aby se nerozvířily znovu krvavé, velice trapné sváry domácí. Proto věrnost biskupova k synu Jindřicha VII. byla neochvějná. Píše Chaloupecký: „Poměr krále Jana k Janovi biskupovi byl právě poměr biskupa ke králi. Král užíval plně jeho služeb, biskup byl z jeho nejvěrnějších, a zase naopak: král ujímal se biskupa. To, co žádá král na biskupovi, byly služby politicko-církevní, pomoc vojenská a finanční.“ (ChJD, 37.)

Obecně jsou známy přednosti i stíny povahy dobrodružného, horečně činného a stále putujícího krále. Lucemburk byl vynikající ozdobou rytířstva a důmyslným diplomatem. V Čechách začal vladařiti dobře, ale když mu kladli šlechtici nejrůznější překážky, v roztrpčení pouštěl otěže vládní z rukou a ponechával panování jiným. Na cestách za rytířským dobrodružstvím stával se marnotratným a rozmařilým; vyssával naši zemi příliš.

Nová zkoumání historická dokazují, že Jan přes svou lehkomyšlnost učinil naší vlasti více dobrého než zlého. Nehynoucí slávu si získal jako rozmnožitel říše české. Jeho neblahé výstřednosti zaviněny z veliké části sobectvím a jinými povahovými kazy notabilit domácích.

Šimák poznamenává o vyděračství Janově: „Odkud měl král bráti, když vlastní zdroje příjmů napřed mu byly vzaty? Plýtvál-li těmito vydřenými penězi jen na vlastní zábavy, radovánky a hříšné hýření v cizině, jak na něho ža-

lují? Což nebyly spíše tyto okázalosti zástěnou, za níž se kryly veliké jeho činy diplomatické a válečné? Jimi zvětšil korunu českou víc než o polovinu, jimi vzkřísil světovou politiku na prospěch Čech a svého rodu, jimi zjednal slávu sobě a českému jménu po celé Evropě a synu svému korunu římského císařství."

Šimák též se dotýká poměru Janova k Elišce, velice hrdé na slávu svého otce: „Arcoť tvrdě se choval k nevinným dětem i k manželce, s níž se potom i rozešel. Ale tehdy byl sveden zlomyslnými rádci, a nikdo nepoví, zda-li také Eliška, sebevědomá a vášnivá, našla vždy přiměřeně pravé tóny ke svému choti... byla-li mu spíše láskyplnou družkou, nežli mistrující, odpuzující poručnicí." (ŠKČ I, 3, 701.)

Tehdejší politicko-hospodářskou situaci vystihují zcela správně slova Lucemburkova syna Karla IV.: „Zemští pánové stali se tyrany, nebáli se krále, jak se slušelo, poněvadž království mezi sebe rozdělili." (Vita Caroli IV. u Dubravia, 95.)

Neodíral zemi naši jen král; velmoži ji vyssávali ještě více. Jak potom neměla cenit na český lid zuby kostnatá bída?

Jan Lucemburský by byl pracoval pro své království s větší chutí a lepším zdarem, kdyby mu byl nezemřel proslulý otec tolik předčasně. Smrt Jindřicha VII. v Itálii, která přikvačila již r. 1313, zhatila silně důmyslné rozpočty cisterciáckých opatů a jiných členů strany lucemburské v Čechách. Nenadáli se Čechové, že Jan a s ním naše vlast přijdou tak záhy o mocnou záštitu a bystrého rádce.

České panstvo nedovedlo Jana Lucemburského k naší zemi připoutati, samo podporovalo jeho těkavost. Po delším trpkém zápolení král svěřil správu země ke konci r. 1319 panovačnému panu Jindřichovi z Lipé, který již za něho vládl v markrabství moravském. Tomuto velmoži dal

Jan stát český takřka v nájem. Když Lucemburk o Novém roce 1320 opouštěl s nevelikou družinou Prahu, byl to závěr důležitého politického období a počátek nové dějinné směrnice. Někdejší slavná monarchie Přemyslovců jevila se od toho roku takřka panstvím několika mocných rodů aristokratických; tyto rody hltavě pily ze zdrojů, které původně určeny k posile moci královské a panovníkovi, jemuž z ruky žezlo vypadlo, odváděly v penězích výměnek. (Š DD II, 314—7.)

V tehdejším vzrušeném čase bývalo by pro naši vlast mnohem lépe, kdyby se bylo řídilo laické panstvo příkladem Jana z Dražic, který upřímnou podporou Jana Lucemburského usiloval zároveň upevniti v zemi dobré řády a blahodárný pokoj.

Biskup různým způsobem usiloval posílit autoritu královu, prokazoval Lucemburkovi služby velice cenné. Chránil Židů jako poddaných komory královské proti nespravedlivému násilí, mírnil zpupnost pánů odbojných, uděloval chráněncům královým kanonikáty a ochotně bral podíl na významných slavnostech dvorních. — (ChJD, 37—8.)

Biskup také své povinnosti vojenské ke králi činil zadost v plné míře. Válečný líd Jana IV. byl vždy připraven podpořiti brannou moc královu. Arcipastýř zvyšoval různě lesk důstojnosti královny a representoval svoji vlast a vládu skvěle v cizině. Když byl pozván od papeže Klementa V. na církevní sněm ve Vienne, před odjezdem „své vojíny a kaplany, jakož i celou svou čeleď skvěle oděl a tak provázen jsa velikým vojskem a sličnou družinou, byl přijat s velikou ctí ode všech prelátův i kněžstva“. Sám papež mu prokazoval zvláštní pocty. (FRB IV, 367.)

Když se stal Jan Lucemburský správcem říše německé, konal v lednu 1316 říšský sněm v Norimberce. Biskup na žádost královu tam pospí-

šil se skvěle vypraveným vojskem „a tamže učinil králi velikou čest a baronům českým mnohonásobnou radost”. (FRB IV, 379.)

Bez vojska biskupova se král ani nemohl odvážiti k některým velmi významným tažením. Když r. 1311 se vypravoval král s Eliškou na Moravu, poslal mu arcipastýř silný sbor ozbrojencův. (TDP I, 492. FRB IV, 378.)

Roku 1315 byl nucen Lucemburk shromáždi ti velikou válečnou hotovost proti výbojnému Matouši Trenčanskému, aby zamezil jeho loupežné vpády na Moravu. Tehdy byl jmenován biskup na místě králově zemským vladařem a poslal Lucemburkovi vybraný sbor bojovníků, který se v bitvě slavně vyznamenal. Ale výprava králova dobyla celkem jen částečného úspěchu, jelikož ti velmoži, kteří nejvíce ze země pro sebe kořistili, podporovali válečné tažení jen chatrně. (FRB IV, 380. ŠKČ I/3, 603.)

Biskup zůstal věren králi i v době nejsvíželnější, kdy byl z rozkazu Lucemburkova zajat (r. 1315) hrabivý Jindřich z Lipé, a jeho celé příbuzenstvo, vládnuocí skoro třetinou Čech, se pozdvihlo ze msty proti ústřední vládě. Tito příbuzní začali proti králi drobnou válku za přispění cizinců z Míšně, Slezska a snad i z Rakous. Postavili se i proti biskupovi, který se stal nejvydatnější vojenskou oporou královou. Hrozný obraz rozháranosti se jevil v zemi české, když král proti vzbouřencům se souhlasem Eliščiným přivolával pomoc z říše německé. (ŠKČ I/3, 604—5. ChJD, 38—9.) Více citu projevil k zubožené zemi arcibiskup mohučský Petr z Aspeltu než domácí baroni. Tento hodnostář, který býval kancléřem českého království a dobře znal moudrou politiku Václava II., je chválen od Tomka a Šusty jako obratný mírotvorce v naší zemi. Petr v březnu 1316, když moc králova nad vzbouřenci nabývala rozhodného vrchu, neradil králi k boji; navrhoval smírné vyrovná-

ni s českými povstalci. K dohodě skutečně došlo 12. dubna. (TDP I, 497. ŠDD II, 250. ŠKC I/3, 605.)

Jan IV. nebyl politikem velkorysým, ale v nepokojných časech osvědčoval dobrou prozíravost a dovedl se přikloniti tam, kde kynul pro vlast prospěch skutečný. V době, kdy sám král měl moc jen skrovnou, kdy o vládu zápasily bohaté rody domácí, bylo obtížno sprádati veliké plány politické. Často tedy biskup byl nucen vybrati si ze dvou zel zlo menší a čekati.

Ze své oddanosti ke králi měl pražský arcipastýř málo užitku. Statky biskupské i jiné církevní drancovali netoliko velmoži; sám panovník vymáhal na Janu IV. veliké částky peněžité a jinak ho příliš obtěžoval. (FRB IV, 400.) Ale biskup nesl svízelná břemena trpělivě v zájmu obecného prospěchu.

ČINORODÉ VLASTENECTVÍ BISKUPOVO.

Již z toho, co dosud pověděno, je zřejmo houževnaté úsilí biskupovo o zpevnění českého státu a vřelý cit k národnímu celku. Je však potřebí ještě výrazněji si uvědomit opravdovost vlastenectví velikého arcipastýře.

Živý zájem ušlechtilých inteligentů českých o zmohutnění a zdárný duševní rozvoj českého živlu na počátku XIV. století byl zjevem zcela přirozeným; předcházela totiž práce nadšených průkopníků — předchůdcův. Na předním místě v tom směru se vyznamenalo duchovenstvo.

Poučuje Šusta: „Stavem, který nejdříve dospěl k opravdovému uvědomení svého češství, bylo asi duchovenstvo domácí.“ Když domorodé kněžstvo svou inteligencí dohánělo kleriky z ciziny přicházející, řevnilo na ně, vytýkalo, proč uchvacují dobrá místa v kapitulách a klášterích.

Čeští kněží stali se zakladateli národního písemnictví již z té příčiny, že bylo jejich úkolem a snahou, aby seznámili i prostý lid s velikými duchovními poklady katolicismu. Šusta dotvrzuje: „Kněz překládáním žalmů, perikop, homilií a formulí zpovědních se stává prvním pěstitelem národního písemnictví a přirozeným obráncem rodného jazyka. V ovzduší tom se rodí v druhé polovici XIII. věku slavný hymnus svatováclavský a první veršované modlitby, vhodné k recitaci žalmické. Přebásnění cizích legend církevních jest první projev snahy po

umělejšího tvoření básnickém, jehož potřebu vzbudila vzrostlá vzdělanostní úroveň." (ŠDD I, 277-9.)

Vlastní kořeny tohoto díla spadají asi do rušných událostí r. 1309. Těšilo se vždy u nás velké vážnosti. Šusta upozorňuje: „Byl to tvůrčí čin velikého dosahu. Ve vleku neslýchaných událostí a převratů neklidné doby vystoupilo v ní písemnictví národní rázem ze zákoutí dosavadního skromného snažení pilných překladatelů legend a skladatelů jiných neumělých prvotin. Dere se z duchovenstva, působícího v nižších vrstvách lidových, směle do paláců hradních...“

Náš spisovatel nebyl básníkem, ale „nalezi přece pro své vřelé citění slohový výraz tak jadrný a úměrný vzrušené době, že není možno při něm nevzpomenouti druhého, podobně účinného tribuna našeho národního uvědomení, Karla Havlíčka". (ŠDD II, 31—4.)

Kronika ta byla tolik významným činem, že byla ještě ve středověku přeložena do němčiny a latiny. Kdo rozplamenil tak mohutný žár vlastenecký? Do roku 1932 dosti vážně brána domněnka kronikáře V. Hájka, že tu veršovanou kroniku sepsal Dalimil Meziříčský. (Odtud její název.) Ale nyní dokázáno, že autorem jest osvěcený kanovník katedrální kapituly svatovítské Hynek Žák z Dubé, pocházející z předního rodu panského. Roku 1309 byl již jako kanovník na studiích v cizině. Roku 1320 stal se pražským proboštem. Roku 1324 pro své výborné schopnosti byl spolu se scholastikem Oldřichem z Paběnic administrátorem biskupství pražského. (Sborník histor. kroužku z r. 1899, seš. 8., část I., 48.)

Historik Šimák po důkladném srovnání významných okolností prohlašuje: „Pokud metoda, již jsem užil jinde vždy s úspěchem, je platná, myslím, že lze přijmouti aspoň odůvodněnou

domněnku: tak zvaným Dalimilem jest kanovník Hynek Žák z Dubé." (ČČH XXXVIII, 358-64.) Tedy právě inteligentní církevní hodnostář stal se velikým buditelem národním. — Jeho kronika měla tak veliký ohlas v národě, že roku 1620, v době těžkých zkoušek našeho národa, sám evangelický inteligent Pavel Ješín z Bezdězce vydal k potěše a posile tento katolický spis, třebaže sám byl přívržencem Fridricha Falckého. (OSN XIII, 297.)

O vlasteneckém zápalu české inteligence svědčí výmluvně i jímavé doklady, uložené v listáři královny Kunhuty, sepsané počátkem let sedmdesátých ve XIII. století. (BfK, 148-9.)

Není na podiv, že biskup Jan byl uchvácen jarým proudem, že se přihlásil radostně k dědictví ideálních duší a zaníceně podporoval rozmach vlastenectví.

Do dnešního dne je nejznamenitější stavitelskou památkou po Janu IV. z Dražic augustiniánský klášter v Roudnici, založený roku 1333. Biskup seznal za svého pobytu v Avignoně řád kanovníků sv. Augustina a rozhodl se jej zavésti v Čechách. Vybral místo pro nový klášter v Praze přímo proti klášteru dominikánů u Panny Marie na Louži. Ale staroměstská rada, dověděvši se, že klášter ten má býti ryze český, bála se, aby němečtí dominikáni netrpěli újmy na svém vlivu a proto biskupovi jeho úmysl zmařila. Arcipastýř se tedy rozhodl pro Roudnici, která byla jeho městem. Do zakládací listiny vepsal: „Nedovolujeme, aby byl do kláštera někdo přijat jiného národa, leč Čech, z otce i matky jazyka českého." (ChJD, 11.) Jan měl vzpomenouti, že Církev je společností pro sbratření národů, že zvláště křesťané různých jazyků se zcela dobře snášeli v prvých stoletích křesťanských i později. Cizí mniši v Čechách nevystupovali po stránce národnostní výbojně, třebaže přáli svým krajanům více než Cechům. Doba

národního šovinismu dle vzoru novověkého tehdy byla ještě daleko. V druhé polovici XIV. stol. mnoho českých inteligentů nabývalo v Německu vysokých hodností světských i církevních; Němci však proti nim boje nezahajovali a dobře se s nimi snášeli. — Ale ze slov biskupových patrně tolik, že byl vlastencem velice energickým, vřele oddaným věci české.

Energický, obětavý čin biskupův učinil v národě veliký dojem, vzpřímil mocně české páteře a povzbudil k dalšímu rozmachu živlu českého v klášteřích, ústavech pro veřejný život a kulturní rozvoj země tolik důležitých. Rozmnožily se hlasy, aby do klášterů, dávno již u nás založených, bylo přijímáno více Čechů. Učelivý žák Jana IV. Karel IV. roku 1348 (krátce po smrti biskupově) dopisem generálnímu opatu řádu cisterského žádal o nápravu ve smyslu tužeb českých. (Kalousek: Karel IV., 208.) Kromě toho dopsal papeži Klementu VI., aby neobsazoval místa opatská, poněvadž by se takto mohli státi opaty lidé národů cizích, kteří neznají řeči a mravů lidu domácího. Jestliže by vládli cizí opatové, sotva bude možno uchrániti klášterů od násilného přepadání; kláštery vzrostly obětavostí domácích obyvatel, kteří by pro budoucnost klášterům ničím nepřispěli, jestliže by se v nich stávali opaty cizinci. (TKS, 334.)

Duch, který vládl v klášteře, založeném od Jana IV., ozývá se z krásné, vzletné písně o sv. Prokopu, složené v prvých letech trvání kláštera. Dojemno je sledovati, s jak velikou otcovskou péčí osmdesátiletý kmet-biskup staral se o hmotné blaho kláštera, jak novými a novými směnami a koupěmi usiloval zvýšiti jeho blahobyť. (ChJD, 70—1.)

Biskup vroucně ctil sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Vojtěcha i jiné patrony české. Již krátce před jeho skoncem (r. 1341) pojat byl plán postavení nové budovy Svatovítského chrámu, třebaže do-

savadní stavba byla vynikající. Biskup měl v tom plánu značnou účast. Král Jan k zmíněnému účelu udělil biskupství privilej na desátek z královského důchodu z dolů (urbury). Mělo se začíti podle přání privileje zbudováním kaple sv. Václava a sv. Vojtěcha „se stříbrnými obrazy a sochami pozlacenými s drahokamy“. Potom měl být postaven kůr a konečně i chrámová loď. Hlavní úkol ovšem připadl Karlu IV. Ale i stařícký biskup se vynasnažil před svou smrtí přispěti aspoň něčím. Dal vytvořiti překrásný náhrobek sv. Vojtěcha ze zlata a stříbra, podivuhodně ozdobený různými obrazy a sochami. Kronikář o umělecky zhotoveném náhrobku praví: „A takový nikdy předtím nebylo lze spatřiti.“ (ChJD, 78-9. FRB IV, 436.)

JINÉ PROJEVY VLASTENEC- KÉHO DUCHA JANOVA.

Láska arcipastýřova k vnitřnímu míru a klidnému rozvoji vlasti výrazně se projevila, když vinou příliš hrdé a vášnivé královny Elišky došlo u nás k velice hlučné revoluci proti Janu Lucemburskému, který rovněž si počínal tehdy velmi nerozvážně a bezohledně. Roznítily se roku 1317 drobná domácí válka, spojená s žalostným pustošením. Obě strany přivolávaly pomoc z německých krajů. Od velice sebevědomé a mstivé Elišky začali se odvracet i baroni, kteří ji dočasně podporovali, když na vlastní národ volala cizí žoldnéře.

Biskup Jan IV. napomínal Elišku vroucími slovy k smíření, ale marně; ješitná žena se nechtěla smířiti, odpírala vlastní zemi uklidniti i tehdy, kdy protivníci nabízeli ruku k pokoji. Královna přivolala z ciziny svého muže k pomstě nad vzbouřenci.

Válka se tedy rozpoutala znovu. Král přibyl na Loket 12. listopadu, maje 200 oděnců, najatých v Porýnsku. Vyjeli mu v ústrety biskup Jan a ti páni, kteří mu dosud zůstali věrni. Nabízeli mu své služby, ale prosili jímavými slovy, aby propustil německé vojsko a svěřil se Čechům. Cizí rádci však panovníka vydráždili, aby zlomil české vzdory cizí pomocí. Lucemburk hrdě odmítl dobrou radu biskupovu — ale brzy litoval. Znepřátelil si velikou většinu českého panstva. Drobná válka pustošila zvláště jižní Čechy; král proti roztrpčeným českým baronům

v boji nezískal žádného většího úspěchu. Panstvo začalo se smlouvat v prosinci 1317 o pomoc s Habsburkem Fridrichem. Počátkem následujícího roku docela jednáno s Jindřichem Korutanským, aby se vrátil do Čech. (TDP I, 503-6. ŠKČ I/3, 606-8.) Taková výměna by byla ovšem pramálo Čechům prospěla. Sesazení Jana Lucemburského za tehdejších okolností by bylo znamenalo jen propuknutí nových zmatků a svárů. Byla skoro v sázce nedílnost českého státu. Za domácí války vzrůstaly loupeže, neúroda zavinila hromadné zmirání obyvatelstva hladem a česká šlechta i za tolik zoufalé situace hlavně dbala svého prospěchu osobního.

Pokračovatel Dalimilovy kroniky zřejmě nadržoval českým urozcům, ale přece napsal, že mocní v zemi jen o to dbali, aby na jejich lidi „nikdo sáhnouti nesměl“; ale jinak lotrovstvu nebránili, takže „i jeden dobrý pokoje neměl“.

V tom čase úmorného soužení obrátil se biskup Jan IV. tklivým provoláním k Jindřichovi z Lipé, Vilémovi z Landštejna a jejich stoupencům. Důrazně je vybídl k smíru s korunou. Vytkl, že politického sváru zneužívají sprostí lupiči k zhoubě země. Neustálým odporováním vlastnímu panovníkovi je vyhlášován celý český národ za rotu nevěrných křivopřísežníků. Biskup obrátil se ve svém listu k vlasteneckému svědomí odbojných aristokratů; prosil je, aby se přece smílovali nad jménem svým, svých dětí i všeho národa svého a králi i královně nabídli mír.

Vzrušeně volal biskup k pánům: „Otevřte přece oči své a pohlédněte kolem sebe s lidským cítěním, kdo je příčinou takového zla a kdo zavinil tolikeré umírání. A věru při vsí lásce k vám jest mi vyznati, že vše to pošlo ze zmatků vámi v království způsobených a vašim odstoupením od poslušnosti. To způsobilo, že v zemi obecným nedostatkem vymořené nevidíme a neslyší-

me než hrůzy umírání a nárek slabých, vzlykání nemocných a neslýchané skřeky hladem umučených, takže jen kdo je srdce kamenného, může zůstatí nedojet tolíkerou bídou." (ŠDD II, 261-2.)

Provolání biskupovo působilo jen velmi zvolna. Šlechtici spoléhali pevně na převahu svých vojenských sil, doplněných z Rakous a Uher. Na druhé straně neústupná Eliška protivila se jakémukoliv smlouvání s nenáviděnými vzbouřenci a tak vlekla svého manžela ještě do trapnějšího postavení.

Nicméně hlas biskupův nevyzněl zcela na prázdno. Množily se výzvy, aby se uzavřel mír co nejrychleji. Dne 24. června 1317 došlo v Praze k veliké schůzi panstva obojí strany k dosažení pokoje. Účast brali i biskup a jiní církevní hodnostáři. Ale královna, která před tím sněmováním ujela na Loket, odporovala žádostem plnomocníků onoho sněmování.

Král Jan brzy byl tak žalostně stísněn, že volal ku pomoci německého krále Ludvíka. Vyzyvaný se tedy odebral do Čech a poznav beznadějnost situace Jana Lucemburského, vybídl ho k povolnosti. Český král poslechl. Svolán tedy pod Ludvíkovou záštitou obecný sněm na svátky velikonoční do Domažlic. Zde 23. dubna obnoven mír, na nějž Lucemburk mnoho doplatil. Panstvo si diktovalo hrdě, takže na veliké neštěstí naší vlasti moc královská byla ještě více oslabena. (ŠKČ I/3, 609. TDP I, 507. BDD, 134-5.) Kdyby byl král uposlechl Jana IV. z Dražic roku 1317, byl by se vyhnul velikým pohromám a trapnému ponížení; naše země by nebyla přišla do palčivého soužení.

Chaloupecký o biskupovi praví: „Jan z Dražic měl značně vyvinuté vědomí národnostní...“ Kronikář praví o něm, že byl „národa českého věrným horlitem a neohroženým bojovníkem". (ChJD 10-1.) Šimák svědčí, že biskup byl při-

kladným milovníkem českého jazyka a že pro svou horlivost pomáhati českému živlu proti převaze německé se dostal v povážlivé postavení. (ŠKČ I/3, 609.) Šusta nazývá Jana IV. mužem plným hlubokého národního citění a českého uvědomení. (ŠDD II, 262.)

JAN IV. OSVOBODITELEM DUCHOVENSTVA.

Již povaha událostí výše vyličených svědčí, že veliký podíl na zdravém vývoji našeho národa připadal kněžstvu. Duchovenstvo bylo mocnou záštitou ústřední české vlády proti pychu a odstředivým snahám baronů, spojovalo panovníka s nejčetnější vrstvou lidu českého a přispívalo k upevnění solidarity národní. Bylo také výsadním kulturním vůdcem národa. Rozvoj knižní vzdělanosti a všelikých umění spočíval výhradně na bedrech církve. Aby kněžstvo mohlo svým významným úkolům plně dostáti, nesmělo býti sevřeno nespravedlivými pouty mocných laikův; i kněžské úsilí o mravní povznese- ní národa vyžadovalo, aby klerikové přestali hráti úlohu sluhů porobených rozmary světského nadpráví.

Ukázali jsme již líčením boje pražského biskupa Ondřeje s despocií laickou, že po perné námaze staly se některé praktické kroky k osvobození duchovenstva. Zdálo se, že smlouvy z r. 1221 mezi českou vládou a církví znamenají zlomení jářma laického. Ve skutečnosti však světská despotie ustoupila požadavkům Ondřejovým a papežské stolice jen skrovně. Laičtí patronové kostelů netoliko vykládali chytře některé body úmluv ve vlastní prospěch, nýbrž i porušovali jasné znění textu způsobem křiklavým, jen aby své nadpráví nad duchovenstvem zachovali co možno nejdéle. Duchovní správa byla jen znenáhla vybavována z rukou krále a jiných

světských vrchností. Připomíná Hrubý: „I na zeměpanských statcích ještě i později byl farář pokládán jen za vrchnostenského zřízence a kostel za statek soukromý.“ (ČČH XXIII, 42.)

Konkordátem se zamezovalo libovolné sesazování kněží skrze patrony. Ale dosazování nemělo býti patronům dle úmyslu české vlády odňato; ovšem biskup měl potvrditi kněze dosazeného ke kostelu od patrona. Kurie usilovala, aby právo biskupovo dobylo si skutečné platnosti aspoň při kostelích patronátu královského. (N ČD I/3, 520.) Tato snaha se dařila. Ale jak bylo jinde? Olomoucký biskup Bruno psal r. 1273 kurii, že v české zemi presentuje podle předpisů církevních ke kostelům (jichž je patronem) pouze král. Ale všichni ostatní patroni dosazují a sesazují bez biskupské instituce podle vlastní vůle. Tak do správy duší vstupují kněží, kteří neobdrželi klíčův; laikové je sesazují, kdykoli se jim zlíbí. Pražskému biskupovi nebude to možno napravit bez přispění papežova pro příliš zastaralý zvyk a pro množství těch, kdož se naprosto vzpírají. — Svatokupectví bujelo vinou laiků dále, i když docházelo po žalobě olomouckého biskupa aspoň k částečné nápravě. Za pražského biskupa Tobiáše z Bechyně (1279 až 1296) ozýval se stesk, že někteří patroni presentují biskupovi kleriky, kteří se spokojí s nepatrnou částí důchodů; ostatek si ponechávají patroni. (ČČH X, 272—3. NČD I/3, 520—1.)

Roku 1221 přesně se rozlišily statky světské v církvi (temporalia) od duchovní pravomoci, nezadatelných, neujařitelných pokladů duchovních (spiritualia). Stvrzeno, že k spiritualiím, k zdrojům milostí Božích má výhradní právo církev, že nelze trpěti, aby i v této sféře vládl vliv mocných tohoto světa. Tak bylo na papíře. Ale skutečnost? Krofta dí: „Nestačilo zásadní uznání tohoto práva, o jehož skutečné zachovávání církvi ještě dlouho bylo bojovati, pokud

nebyla odstraněna hmotná závislost duchovních správců na jejich vrchnostech. Teprve po dlouhém úsilí podařilo se církvi dosáhnouti toho, aby vrchnosti nepokládaly se za pány zádušního jmění a církevních důchodů kostela, zejména desátku. Také dlouho trvalo, než církev zjednala platnosti své soudní pravomoci nad duchovenstvem. Bylo třeba vývoje více než stoletého, aby stanovisko církevní, jak je u nás po prvé jasně vytkl biskup Ondřej, dobylo ve všech těchto směrech plného vítězství, aby vliv laického živlu na správu církve omezen byl na míru stanovenou zákony církevními." (BFK, 183.)

Podobně shrnuje Novotný, jak se vzpírali mocní laikové šetření zdravého konkordátu: „Znenáhla se zapomnělo, že kněz, patronem dosazený, má býti potvrzen biskupem, že nesmí býti sesazen. Žalobě Brunově dostává se hojného potvrzení. Po celé XIII. stol. i déle slyšíme o kněžích od patronů libovolně jmenovaných i odstranovaných, a i když se častěji setkáváme také s úspěšnějšími pokusy o uplatnění zásad kano-nických, neznamená to obecné proměny; jsou to, třeba dosti četné, přece jen výjimky. Pokrok pro církev spočíval leda v tom, že se nyní vědělo, že tak býti nemá, kdežto dříve to platilo za oprávněné. Ale praxe to změnit nedovedlo, spíše ještě staré názory se vracely." (NČD I/3, 521.)

Nejvýmluvnější doklady rozptylují zcela liberální, dlouho se udržující domněnku o „všemocnosti" církve v naší zemi v oné době. Vždyť naopak zástupci církve byli nuceni těžce zápasiti, aby vybojovali náležitou svobodu pro své spiritualie; mnoho trýznivé námahy vynakládali, aby hrdí, ale theologii a vnitřním potřebám církve málo rozumějící laikové přestali „biskupovati" a převraceti spasitelné řády.

Z pravidelných obecních berní nebylo po konkordátu duchovenstvo vyňato. Co bylo z církevního desátku místního určeno na stavby a na

chudé, zůstávalo v rukou patronů; ti docela zabírali pravidelně celé tři čtvrtiny a farářům vyměřovali jen jakési odškodné. Kláštery byly dále leckdy vyssávány laickými jizdami a často beztrestně od baronů olupovány.

Jelikož duchovenstvo bezprávně sužované a o majetek odírané musilo hledati ochranu královského dvora, vyvíjel se zvolna názor, že král je netoliko ochráncem, nýbrž i jaksi vrchním pánem církevních statků v Čechách. Na základě toho mylného názoru naskytla se příležitost k zasahování královi do vnitřních věcí církevních. Zvolna se ujímal obecný názor, kladoucí statky duchovenské na roveň komorním. (NČD I/3, 527, 525, 552, 526, 528.)

Výmluvným svědectvím o zbědovaném postavení kněžstva u nás na rozhraní stol. XIII. a XIV. jsou slova kronikáře Františka Pražského, který žil v oné době. Pisatel praví k počátku církevní vlády Jana IV., že faráři kostelů „byli jako námezdníci, nikoliv jako pastýři, z čehož následovalo veliké nebezpečí duší“. Sloužili mše sv. a udíleli svátosti podle vůle patronů. Jestliže některý farář svého patrona neuposlechl, byl bez prodlení od kostela vypuzen a nahrazen jiným na lhůtu jednoroční od sv. Jiří do příštího sv. Jiří. (FRB IV, 367.)

Tedy patroni najímali kněze jako čeledí na určité lhůtu. Kněz ponížený, poddávající se poslušně rozmarům patronovým, vysloužil si ovšem u kostela službu dlouhou; naopak farář odporující náladám nedůtklivého laika byl zbaven chleba. Patrně tedy, že hmotná závislost duchovenstva i tehdy těžce poškozovala zájmy čistě náboženské.

Proti stavu tolik pohoršlivému bylo nutno vystoupiti s neochvějnou energií a bystrostí. Vždyť se vědělo předem, že patroni budou vášnivě protestovati proti reformě zeslabující jejich vliv na věci církevní — a citlivě ztenčující jejich důcho-

dy. Kronikář svědčí, že předchůdcové Janovi nemohli tak zhoubné nešvary vymýtiti. Ale osvěcený biskup Jan vrhl se v zápas jako hrdina nejstatečnější. Kronikář dí, že arcipastýř chtěl raději vystaviti svůj život nebezpečí smrti než takové zlořády patronátní trpěti. Kladl zcela správně důraz na duchovní prospěch věřícího lidu. Vytýkal rázně (asi na sněmu) velmožům zlozvyk zkázonosný. Vyzýval je, aby ustali od nepřipustných přehmatů a tak osvobodili duše své i svých poddaných od věčného zatracení. Pochopitelně baroni byli velice podrážděni. - Jeden z nich zvolal velice vášnivě ve valném shromáždění: „Raději bychom vyvolili vrátit se opět k pohanství, než připustiti takové věci dle vůle vaši.“

Ale Jan se nezalekl. Suspendoval kněze, kteří se spokojovali s charakterem ujařmených námezdníků. Potvrzoval pak ke kostelům kněze presentované řádně, dle církevního práva, maje pilné zření k prospěchu duší věřících; dbal, aby byli dosazováni faráři plníci své povinnosti kněžské ve smyslu příkazů církevních. (FRB IV, 367.) František praví, že se postavil Jan IV. ve svém zápasu i proti králi. Odpor ten nemohl platit ani Václavovi II. ani jeho synovi. Střetl se tedy biskup asi s Rudolfem, s nímž měl i jiné spory. Reformu dokončil — pokud mu bylo možno — krátce před odjezdem na koncil vieneský.

Bděl ostražitě, aby svoboda kněžstva a bezpečnost církevního majetku všude byla zajištěna. Ovšem při ochraně důchodů biskupských vyvíjel někdy energii nadměrnou. Vhodnou příležitost k utvrzení práv církevních poskytovaly kněžské synody, jež biskup shromažďoval horlivě.

Na synodě r. 1308 byl přijat statut, dle něhož všichni, kteří pustoší svými vpády statky církevní, zvláště biskupské, upadají v klatbu ipso

facto. Jan IV. nařizoval arcijáhnům, aby z církve katolické vyobcovali ty kněze, kteří se odvažují v kostelích kněžské funkce bez schválení biskupského stolce, a aby byli pokutováni církevními tresty i ti, kteří kostely tak svévolně opatřené navštěvují. Biskup vystoupil též proti duchovním lakomým, kteří nechtěli udíleti žádné svátosti zdarma; věděl, že zlovolné kořistnictví by mohlo ohrozit svobodu církevní znovu. (ChJD, 18—9. TDP I, 367. ČSB III, 606.)

Chaloupecký charakterisuje: „Uvažujeme-li o celkové pastýřské činnosti Janově, vidíme, kterak moc biskupskou chtěl v každém směru povznést a vybudování samostatné ústavy duchovní, jevící se v odloučení duchovenstva od společnosti laické, dokončiti. Snaha jeho nese se tu spíše za nabytím větších práv pro duchovenstvo, zvláště biskupa, než za povznesením horlivosti kněží v životě soukromém . . . Moc církve a svou hleděl zvýšiti zjednáním jí lesku na venek, velmožným vystupováním, knížecím dvorem a pak hlavně prováděním nádherných a nákladných staveb a zakládáním výnosných nadání — vše ad maiorem ecclesiae gloriam” (k větší slávě církve). (ChJD, 20.)

Pravdou je, že Jan IV. neměl tak skromných osobních požadavků jako jeho nástupce Arnošt z Pardubic. Ale jeho tužby a vystupování snadno si vysvětlí, kdo pozorněji se zahlubá do divých proudů a potměšilé nejistoty tehdejší doby. Biskup za poměrů v zemi tolik rozháraných nebyl by mohl zjednatí důraz své autoritě a ochrániti práv církevních, kdyby nebyl měl moc skutečně knížecí. Vždyť leckdy shlukem nebezpečných okolností od samé papežské stolice odvrácena ponižující poroba hlavně tím, že papež byl suverénem v dosti rozsáhlém území a měl k ruce ozbrojenou moc. Kdo v letech vzrušených tehdy u nás neuměl se srdnatě brániti sám, na záštitu oslabené moci královské naprosto spo-

léhati nemohl. Naopak, dobře zřízené mocenské jednotky, jakou představovalo i panství biskupovo, byly nutné k posile ústřední vlády a k udržení celistvosti státu.

Dále, mělo-li kněžstvo vyvíjeti náležitou horlivost náboženskou, musilo míti více práv, než jaká mu přiznávána před nastoupením Janovým na stolec sv. Vojtěcha.

Jan IV. proslul jako velice důmyslný hospodář, takže biskupské statky vynášely za něho mnohem více než za předchůdců. (Srv. ChDJ, 23—5, 30—1.) To prospívalo netoliko biskupovi, nýbrž i jeho četným poddaným. Jan IV. svým racionálním hospodařením stával se vynikajícím učitelem statkářů jiných.

Poukazuje se na Janův nepotismus — na to, jak zaopatřoval biskup své synovce výnosnými prebendami. Dovedeme pochopiti, že nepotismus ve většině případů není žádnou ctností. Uvažme však zároveň, že v době velice pohnuté potřeboval biskup oddaných a věrných nižších hodnostářů církevních.

Jiné notability v Čechách tehdy s bezohlednou hrabivostí rozmnožovaly svůj majetek jen ve prospěch svých rodův. Biskup se stal starostlivým finančníkem proto, aby mnoho dobrého vykonal ve prospěch národního celku.

Památka Jana IV. je velice slavná již proto, že netoliko mocí svého úřadu, nýbrž i svým postavením vpravdě knížecím, obávaným, osvobodil české kněžstvo z laického jařma. Tím prospěl znamenitě celé vlasti.

Za sto let po osvobození duchovenstva viklefisté naivními hesly reformními bezděčně vlekli kněžstvo v laické jařmo znovu. Když byly statky duchovenské rozchváčeny, stávali se kněží ubohými „náchlebníky“, sluhy patronů; byli nájímáni jako čeled' na určitou lhůtu a sesazováni od laiků libovolně. Viklefismus přerušil násilně zdravý rozvoj církevní.

HORLIVÝ KULTURNÍ VŮDCE A MECENAS.

Palacký praví o Janu z Dražic: „Byl muž ducha neobyčejného, mnohostranně vzdělaný, ctižádostivý, podnikavý, krásoumy a nádhery milovný, avšak nikoli marnotratný.“ (PDN II, 4. vyd., 179.)

Biskup Jan stal se za svého věku předním mecenášem umění v naší vlasti. Bystře sledoval rozvoj uměleckých snah všude, kam putoval. Jeho dvojí pobyt ve Francii stal se požehnáním pro pokrok vzdělanosti v Čechách. Zvláště dlouholetý pobyt v Avignonu, kdež se volně pohyboval, znamenal pro chápavého ducha jeho velmi mnoho. Papežové sídlili trvale v Avignoně od r. 1309 do r. 1377. Tento dlouholetý pobyt nepropěl utvrzení jejich autority církevní; jejich některé veřejné akce nesly jasnou značku závislosti na královském dvoře francouzském. Ale za to potvrzeno znovu, že kde papežská stolice sídlí, věda i umění nejslibněji zkvétají. Avignon zveleben tehdy nádherně, mluvilo se o něm jako o divu světa.

P. Sigm. Bouška napsal: „Rychle zkvétalo město, vidouc se hlavním městem světa a papežekrále. Vše, co věřilo v Ježíše Krista, obrátilo cestu svou, řídilo povozy svoje k pobytu jeho náměstka. Národové pili z Rhône (řeky protékající městem). Knížata Církve stavěla si nádherné paláce na březích (řeky) Sorgy, jež u města se do Rhône vlévá, tam, kde dříve holá strniště stála. Potom měšťanstvo zámožné a rychle bohatnoucí o závod se šlechtou budovalo své do-

my středověké s arkýři, výpusťky, s věžemi a prejzovými kryty. Velebné chrámy vzrůstaly, portály a piliře zdobené světci, kaple a oratoře (modlitebny) vzrůstaly do tisíce. Dnem i nocí na stech zvonících slavnostně vyzváněly zvony, volající do chrámu, vítající sv. Otce, vyprovázející cizí vyslance a kardinály. A v noci zářily osvětlené madonny na rohu ulic.

Ale papežský palác neměl sobě rovného v celém světě. Uprostřed města na vysoké, příkré skále, vévodící celému městu i dalekému okolí, na skále Dómu svatě Panně zasvěceného vystavěl Jan XXII. svůj dům a Benedikt XII. jej opevnil... Dotýkáje se oblaků, čněl k nebi veliký zámek na hřbetě svých kleneb, úžasné rozpjatí sedmera věží z tvrdých kvádrů, příbytek gigantů. V řece valící se u jeho nohou se ohlížel a divil se své majestátní kráse, ovládaje se své výše nesmírnou pláň, v zahrady změněnou, šumící rákosím u vod a olivami v polích. Triumfálními oblouky překračoval kamenný most rozvodněnou Rhônu, pna se od papežských nebetyčných Hradčan, jež krajkami svými až ve hvězdách se třepily, k druhému břehu, spojuje tak papežské hrabství s Francií.

Celý svět hrnul se do Avignounu (Avignonu). — „Kdo se vzdaluje od Avignounu, ten se vzdaluje od rozumu!“ zvykli říkati středověcí jeho obyvatelé. Obrovské davy (kupci, poutníci, kající, kazatelé) proudily do jeho ulic.“ „Učenci vážně o záhadách filosofie rokující jdou nerušení pestrým davem, Italové hovoří o Rienzovi. Pyšně stoupají rytíři z Rhodu dlážděnou ulicí Calado vzhůru ke Skále Dómu. Večer pod balkony studenti a potulní pěvci a básníci zpívají serenády kráskám avignonským, opakující písně Pertrarcovy, jimiž nesmrtelnou učinil jednu z dcer města pro všechny věky... Které město může mluvit o takovém životě?“ (Nový život, roč. VI., č. 2., 58—9.)

Papež Jan XXII. kupoval knihy; v jeho paláci byl veliký atelier opisovačů a malířů. Chaloupecký praví dále: „Kardinálové měli podobný vkus jako papežové... Každé umění jest ctěno, každé nachází hojný odbyt. Lze konstatovati neuvěřitelný rozkvět nadání a staveb k účelům náboženským... A každému založení odpovídají příslušná darování illuminovaných (malířsky ozdobených) knih liturgických, každé potřebovalo ruky umělce, aby bylo uskutečněno. Je patrné, že nebylo hned tak města, jež by mělo tolik skvělých podmínek pro rozvoj umění, jako Avignon po přesídlení papežů. Tam setkaly se dva proudy nesoucí s sebou vrcholky kultur, jeden, příšlý s kurií z Italie, druhý z okolí Paříže; jeden s prvky rodící se renaissance, druhý s květy kultury gotické. Tam přicházejí nejnadanější lidé z celého křesťanstva, ne žáci, ale již mistři, aby za své nadání získali si přízeň papežů, a s ní prostředky k bezstarostnému užívání.” (ChJD, 67—8.)

Ovšem, Jan IV. pobýval v té veleobci, plně horečného ruchu, umění a věd, v první fázi jejího velikolepého rozvoje. Ale již tehdy tam viděl okouzlující úspěchy středověkého pokroku; navazoval styky s tamějšími nositeli osvěty. Tehdy však obracel zrak i k jiným ohniskům kulturních snah ve Francii, takže si dovedl vytvořiti ucelený obraz o utěšeném duševním ruchu země sv. Ludvíka, která stála na vrcholu své středověké moci jak po stránce politické, tak kulturní.

Slyšel, jak proslulá je ve světě křesťanském pařížská universita. Již během XIII. století celá řada Čechů tam studovala. Ještě větší počet vědychtivých duší českých spěchal do Paříže ve stol. následujícím. Cistercký řád, usídlený v naší zemi, stal se mostem spojujícím Čechy s kulturními proudy francouzskými. Čeští opati cisterckí již z povinnosti řádové do francouzského Ci-

taux často dojížděli a své zkušenosti osvětové hleděli v Čechách uplatnit. Tak také přenesen k nám grandiosní sloh gotický. (ChJD, 65—6. TKS, 234—6, 399.)

Propagaci francouzské kultury v českém státě znamenitě prospívaly na rozhraní XIII. a XIV. století přátelské styky politické mezi dvorem českým a francouzským. Král Václav II. stal se politickým spojencem s králem Filipem Sličným. Jan Lucemburský byl vychován ve Francii, kterou si tolik zamiloval, že v pozdějších letech opět a opět chvátal do Paříže, udržuje s pařížským dvorem nej přátelštější styky. Jeho syn Karel IV. od r. 1323 byl vychováván v Paříži a za choť si vzal Blanku, sestru francouzského krále Filipa z Valois. R. 1334 se stala druhou manželkou Jana Lucemburského bourbonská Beatrice. R. 1332 zasnoubena sestra Karlova Juta (dce- ra Elišky Přemyslovny) francouzskému králevi- ci Janovi; sňatek slaven téhož roku. Strýc Jana Lucemburského, arcibiskup trevírský Balduin i jeho bratr Jindřich (otec krále českého) nabyli svého vzdělání v Paříži. (TKS, 183—5. OSN XIII, 567. ChJD, 65.) Tedy byly tu úzké svaz- ky dvou dvorů netoliko politické, ale i příbu- zenské. Připočteme-li k tomu, že Jan Lucembur- ský a jeho syn Karel bývali vřele vítáni na pa- pežském dvoru avignonském, pak se nepodiví- me, že z osvěty a zvyků prostředí francouzské- ho mnoho přeneseno do naší vlasti k zdárnému rozkvětu.

Dobrodružné cesty a boje zabraňovaly Janu Lucemburskému soustavné vnášení semen fran- couzské kultury na půdu českou. Za to však takové práce horlivě se ujal biskup Jan z Dra- žic a po něm Karel IV.

Skoro všichni nám známí předkové biskupovi podporovali umělecké snahy — zvláště se za- sloužili o významné stavby. Mladý Jan rostl uprostřed stavebního ruchu. Otec Janův Řehník

zvláště pečoval o vystavění nového sídla a hradu Dražic, ale zemřel r. 1279 před dokončením díla. Biskup Jan, nabyv značných prostředků hmotných, pokračoval v stavbě od r. 1301 a dokončil ji po 16 letech. Zároveň zbudoval v Dražicích kostel sv. Ludmily, učinil jej farním a daroval mu bohoslužebné knihy i kalichy. (ChJD, 68.)

Pobyt na viennském koncilu stal se Janovi IV. výzvou, aby přestavěl sešlý biskupský dvůr podle vzorů francouzských. Dvůr ten na levém břehu Vltavy u mostu byl ohrazen dřevěným plotem. Brána z hrubého dříví zrobená vedla k budovám asi také dřevěným. Jan IV. vytýčil nad branou velmi pevnou věž z kamenů lámavých a tesaných; od té vystavěny až k mostu důkladné budovy hospodářské a pokryty cihlami. Zřízena krásná domácí kaple a ozdobena skvělými malbami; byly tam též umístěny sochy předchůdců Jana IV. Stěny refektáře vykrášleny znaky knížat a velmožů českých a dlouhou řadou veršů poučných i mravoučných, jež si byl biskup zaznamenal ve Francii. Zvláštní komnata biskupova byla podobně umělecky vpravena jako kaple. Tam chována drahá kniha „Symbolum prophetarum et apostolorum“, vyzdobená vystižnými drobnomalbami; i tato kniha přivezena z Vienne. (FRB IV, 368. ChJD, 69.)

Podle zprávy Františkovy biskup vystavěl ve své diecési mnoho kostelů, zvláště pak na svých statcích. (FRB IV, 368.) V chrámu sv. Víta založil a příslušně nadal několik oltářů. Se stavbou pražského kostela sv. Jiljí započato kolem r. 1293. Biskup se horlivě přičinil, aby se v práci pokračovalo rychle. Stal se patronem toho kostela. (ChJD, 69.)

Po návratu z Avignona soustřed'ovala se pozornost kmeta—biskupa k Roudnici. Zmíněno již, že tam zbudoval velikolepý klášter augusti-

niánský jen pro řeholníky české. Stavba klášterních budov roudnických značně se lišila od klášterních staveb starších. Je téměř jisto, že tu práci řídili architekti francouzští. R. 1338 dokončen kůr. Za života biskupova dále postavena sakristie, síň konventní, jež k ní přiléhala, východní část ambitů a částečně i trojlodí kostela. Velikolepá ta stavba současníky udivovala. Napsalť současný kronikář, že biskup zbuďoval klášter „z tesaných kvádrů, zdi vytyčuje vysoko a klenbou pevnou a ozdobnou v nich pokračuje. Okna také podivuhodnými a umělými kružbami a nejkrásnějšími skly vyzdobil“. Vnitřek „vykrášlil sochami kamennými, znamenitě umělecky tepanými, ozdobenými zlatem a stříbrem i barvami drahocennými, též malbami různými, jemnými a pestrými. A zvenčí kolem oken dal vytesati v kameni znaky vlastní (svého rodu) a pražské kapituly. zlatem čistým zdobené“. (FRB IV, 385.)

Tento popis nás poučuje, jak tehdejší mysticky zanícené duše k zvýšení slávy Boží dávaly nejdrahocennější poklady hmotné. Současníci Janovi pochopitelně na stavby ty patřili jako na veliký div, jako na kamennou báseň vznešenou. Vždyť tu viděli dokumenty nového umění, které tehdy oslňovalo. Nadto uvažme, že skleněná okna v domech soukromých u nás ještě v XVI. století byla velice drahou vzácností. Budování kláštera v Roudnici znamená u nás novou utěšenou etapu v stavitelství.

Biskup také daroval klášteru různé knihy, kalichy a drahocenná roucha. (FRB IV, 385.) I na to bylo tehdy potřebí nákladu ohromného. V době, kdy nebylo knihtisku, za větší knihu ozdobně vypravenou bylo možno koupiti pěkný dům.

Ještě jiná grandiosní stavba Janova byla úkazem značného technického pokroku v naší vlasti. Pozornost biskupovu za pobytu v Avignoně živě připoutával veliký most přes Rhônu. Již tehdy v Janovi IV. dozrával plán, zbudovati po-

dobný most v Roudnici přes Labe. Radil se netoliko o klášteru, nýbrž také o mostu se zkušeným mistrem Vilémem, šťastným budovatelem mostu avignonského. Biskup po svém návratu do vlasti nemohl sehnati schopného stavitele kamenného mostu ani doma ani v Německu. Obrátil se tedy na Viléma, který přibyl r. 1333 do Prahy s třemi architekty francouzskými. Stavba největšího a nejnákladnějšího tehdy mostu kamenného v Čechách začala pak neprodleně. Dne 24. srpna položen slavnostním způsobem základní kámen. Pod dozorem francouzských odborníků dokončeny dva pilíře a jeden oblouk. Čeští stavitelé zatím od francouzských architektů dostatečně byli poučeni, jak v stavbě pokračovati. Proto r. 1334 Francouzi se vrátili do své vlasti. Čeští odborníci v díle pokračovali, až byl most během sedmi let dokončen. Tato velkolepá stavba přestála vítězně obtěžkací zkoušku roku 1342, kdy strašná, velice zhoubná povodeň v Praze rozmetala most Juditin. Bylo to 1. února, kdy veliké spousty ledu a sněhu rychle tály při jižním větru a zároveň silně přšelo. Přívaly vod zničily mnoho lidí a domácího zvířectva; odplavily ohromné množství majetku. Na roudnický most útočily mohutnější vlny a větší množství ledových ker než na pražský; přesto pilíře díla roudnického stály pevně. (ChJD, 71—2. FRB IV, 432—3. ČSB III, 606.)

Dosud se zachovaly části vzácné knihovny kláštera roudnického, založené od biskupa Jana IV. Patří k nejvzácnějším staročeským památkám. Je to na př. dvousvazková bible „Byblia fundatoris” s krásnými drobnomalbami původu francouzského. Dále traktát Viléma z Mandagout „De eleccione” a s ním souvisící Postilla magistri Bernardi Campostelani super decretales. Zachovány jiné důležité rukopisy rázu právnického.

Po stránce umělecké však jsou zajímavějšími rukopisy obsahu theologického. Ty po stránce obrazové měly veliký vliv na rozvoj malířského umění v Čechách. Rukopisy z Francie přinesené od Jana IV. stávaly se předlohou nebo aspoň vzorem rukopisům domácím.

Zvlášť významným pro vývoj české školy malířské je Dražický misál, kde vystupuje vliv Janův nejpatrněji. Rukopis darován roudnickému klášteru. Jestliže avignonští preláti měli celé dílny, v nichž pro ně psány a malbami zdobeny knihy, je dosti možno, že si takovu dílnu vydržoval i mecenáš Jan IV. a že v ní vznikl i proslulý misál. (ChJD, 73—6. ČSB III, 606.)

Klášter v Roudnici dobudován teprve za nástupců Janových a těšil se po celé XIV. století jejich přízni.

Za Jana IV. zbudován či přestavěn roudnický hrad, jehož bastionové věže upomínají na stavitelství francouzské. Po svém návratu z Avignonu biskup postavil v chrámu sv. Víta kapli sv. Marty a v témže kostele — neznámo kdy — dal zříditi oltář sv. Vavřince a sv. Anny. Dal tam dvě malovaná okna a dlažbu. (ChJD, 76—7. ČSB III, 606.)

Krátce před smrtí staříčský biskup se připravoval zbožně na onen svět. Ale jako dříve, tak i nyní dbal, aby po něm zůstaly památky trvalé. Dal si zhotoviti kovový, pozlacený relief, představující biskupa v pontifikáliích, aby byl po jeho skonu zasazen na jeho hrob. Dal si zhotoviti umělecky provedenou stříbrnou desku s nápisem „Na počátku bylo Slovo“. Poručil, aby mu byla zřízena kamenná hrobka a dal si zhotoviti rakev z drahého cypřišového dřeva. (ChJD, 78. FRB IV, 432.) Veliká záliba v uměleckém vkusu do smrti biskupa Jana neopustila.

Z řečeného patrně, že biskup se stal proslu-

lým mecenášem umění. Jestliže pilně dbal, aby statky biskupské mnoho vynášely, měla z toho veliký prospěch česká veřejnost. Biskup učinil pro kulturní potřeby svého národa více než deset současných velmožů domácích.

DOSLOV.

Obětavé kulturní úsilí Jana IV. jeví se modernímu pozorovateli ve světle tím krásnějším, že biskup zároveň vydával veliké sumy na účely čistě náboženské a lidumilné. Tak na př. založil a štědře nadal tři prebendy kanovnické při chrámu sv. Víta, aby byly slouženy mše a konány modlitby za jeho duši. Zželelo se mu chorých nuzáků v Roudnici. Proto tam založil při mostě špitál, hojně jej nadal a správu svěřil kanovníkům roudnickým. (FRB IV, 386. ChJD, 77.) Za smrtelné své choroby rozkázal, aby všem jeho služebníkům od nejmenších až ku prelátům, kaplanům a rytířům bylo dáno po 100 hřivnách nebo méně dle významu a zásluh. Dodává kronikář: „A tak dobrou pověst, kterou za života měl, i v smrti chvalitebně zůstavil a mnoho jiných věcí pro spásu a lék své duše vykonal, chtěje si poklady v nebesích shromáždití.“ (Ch JD, 78. FRB IV, 436.) František také chválí milosrdenství biskupovo k poddaným a skutky Janovy nazývá obecně „nejušlechtilejšími a veškeré chvály nejhodnějšími.“ (FRB IV, 423, 469.)

Jestliže tedy biskup nezanedbával povinnosti církevní ani humánní a přesto tak veliké činy kulturní vykonal v letech velice nepokojných, za okolností obtížných, jistě zasluhuje velikou vděčnost národa.

Chaloupecký o významu Jana IV. dí: „Jest jaksi typem přechodním, v němž jedna doba zhasíná a druhá se probouzí. Leč již při něm možno cítiti záchvěvy hnutí a ideí, jež teprve pozdě-

ji plně se vyhranily. Jeho mecenášství favorisující mladé české umění činí ho předchůdcem Karlovým, jeho láska k českému národu a nadšení pro Francii stejným akordem ozývá se o půl století později ve Vojtěchovi Raňkovu, jeho epizoda s kacíři tvoří jaksi předeheru toho, co přišlo. A také v českých dějinách církevních mnohé připraveno od něho, co se stalo tak významným pro jeho nástupce Arnošta." (ChJD, 1.)

Není potřebí přezírat i některé stíny jeho povahy. Kdož jest vynikajícím průkopníkem kulturním a dobrodincem, nemusí býti ještě křišťálovým světcem. Ale položíme-li na váhy skvělé vlastnosti Janovy i jeho slabiny, přesvědčíme se, že nehynoucí zásluhy stokrát převáží křehkosti.

Jan zemřel 5. ledna 1343, ve věku víc než 90 let, zanechav krásný odkaz proslulému svému nástupci. Horlivost a prozřetelnost ušlechtilého biskupa vryla do české historie stopy nesmazatelné, které nás blaží dosud.

ABECEDNÍ SEZNAM ZKRATEK:

- BDD — Borový Klement: Dějiny diecése pražské.
- BFK — Bidlo-Friedrich-Krofta: Sborník prací historických.
- ČČH — Český časopis historický.
- ČSB — Český slovník bohovědný.
- FRB — Fontes rerum bohemicarum.
- ChJD — Chaloupecký Václav: Jan IV. z Dražic.
- NČD — Novotný Václav: České dějiny.
- OSN — Ottův slovník naučný.
- PDN — Palacký Fr.: Dějiny národu českého.
- RČD — Ráček Blažej: Československé dějiny. II. vydání.
- ŠDD — Šusta Josef: Dvě knihy českých dějin.
- ŠKČ — Šimák J. V.: Kronika československá.
- TDP — Tomek Wáclav W.: Dějepis města Prahy.
- TKS — Tadra Ferdinand: Kulturní styky Čech s cizinou.
- WDV — Winter Zikmund: Děje vysokých škol pražských.
- WŽU — Winter Zikmund: Život a učení na partikulárních školách v Čechách.
- Jiné spisy, jichž použito, uvádíme plnými tituly.

OBSAH :

Vzdělání Jana z Dražic. — Jeho povýšení.	3
Jan IV. jako velmož a politik.	7
Znameníá branná moc biskupova. — Věrnost Jana IV. k ústřední vládě.	14
Činorodé vlastenectví biskupovo.	21
Jiné projevy vlasteneckého ducha Janova.	27
Jan IV. osvoboditelem duchovenstva.	31
Horlivý kulturní vůdce a mecenáš.	38
Doslov.	47